

MĂRIOARA PAȘCU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: motivație, nevoie, teoria ierarhizării nevoilor, identitate, comunicare, epitafuri

Cimitirul Vesel din Săpânța - un cimitir psihologic?

Rezumat

Fenomenul Cimitirul Vesel din Săpânța a devenit o tradiție unică în România o dată cu trecerea timpului. S-a scris despre el mult din punct de vedere etnografic și folcloric. Circulă suficiente clișee privind umorul, satira și cinismul epitafurilor din cimitir iar acest tip de abordare nu poate decât să împiedice o analiză justă a acestuia, deoarece numele este inadecvat. Motiv pentru care consider că Cimitirul Vesel este un cimitir de factură psihologică și filosofică, unic în lume, deoarece crucile evocă identitatea defunctului, mai exact, care le-au fost motivațiile și nevoile umane conform piramidei lui Abraham Maslow, ce le-au influențat comportamentul și i-au călăuzit în viață.

¹ Bacău, România;

Key words: motivation, need, theory of needs hierarchy, identity, communication, epitaphs

The Merry Churchyard from Săpânța – A Psychological Cemetery

Summary

The Merry Churchyard phenomenon from Săpânța village has become a unique tradition in Romania along the years. It has been the subject of many ethnographic and folkloric writings. Quite a number of clichés concerning the humor, satire or cynicism of the epitaphs have circulated and such a kind of approach constitutes an impediment in a correct analysis of it, because the inadequacy of its name. This is the reason why I consider that the Merry Churchyard has rather a psychological and philosophical character, unique in the world, as the crosses define the deceased persons' identity and, moreover, their motivations and human needs according to Abraham Maslow's pyramid, which had influenced their behavior and guided their life.

Cimitirul Vesel din Săpânța - un cimitir psihologic?

Dacă psihologul Abraham Maslow ar vizita cimitirul Vesel din Săpânța cu siguranță ar fi surprins să-și recunoască propria teorie a ierarhiei nevoilor transpusă în epitafurile lui Ioan Stan Pătraș, sculptate pe crucile ridicate în memoria defunctului. Am fost foarte surprinsă să regăsesc piramida nevoilor lui Abraham Maslow metamorfozată într-o manieră absolut originală adică în versuri și integrată în ritualul de trecere al săpânțenilor în cele veșnice (în lumea de dincolo). Fiecare defunct a dorit să rămână în memoria colectivă, astfel epitafurile descriu elementele definitorii ale identității decedatului, care le-au fost dorințele și motivațiile ce le-au guvernat viața. Motivația și satisfacerea nevoilor după cum reiese din lecturarea epitafurilor au o funcție energizantă. Destinul fiecăruia este descris succint în epitaf iar prezența scenei sau portretului deasupra lui creează o imagine globală asupra vieții celui decedat.

Ioan Stan Pătraș a fost un bun observator al tipologiei umane, un bun psiholog deoarece a fost capabil să surprindă cu maximum de obiectivitate și realism identitatea fiecăruia. Chiar dacă Cimitirul Vesel este un loc sacru, el reușește să surprindă prin abordarea psihologică și filosofică a sensului vieții și a morții. Deși Ioan Stan Pătraș era un simplu țăran cu 4 clase primare, a avut inspirația divină ajutat și de o inteligență nativă de a trata într-o manieră diferită fiecare decedat, astfel el nu a omogenizat comunitatea locală. Am identificat în epitafurile cimitirului toate cele 5 categorii de motivații și nevoi din teoria lui Maslow. Deși la prima vedere suntem tentați să criticăm greșelile gramaticale și clișeele de exprimare considerând Săpânța un sat oarecare al țării cu oameni simpli, preocupați cu îndatoririle cotidiene, în realitate el devine un loc unic prin maniera excepțională și unică de a se raporta la ciclul vieții. Săpânțenii doresc să-și partajeze gândurile, dorințele și experiența lor de viață cu întreaga comunitate, reușind astfel să-și perpetueze memoria în mentalul colectiv. Astfel se reface prin intermediul crucilor o întreagă perioadă începând cu 1935 și continuând până în zilele noastre.

Revenind la piramida motivației lui Maslow, am identificat epitafuri ce ilustrează încadrarea în prima categorie de satisfacere a nevoilor. Astfel pentru unii săpânțeni motivația principală a fost *satisfacerea nevoilor fiziologice* aceasta fiind o categorie de bază. Exemple: « Aici eu mă odihnesc/ Braicu Toader mă numesc/ Cât am trăit eu pe lume/ Pre multe ne-a plăcut mie/ Și a bé și a trăi bine/ Și cu femeii lângă mine/ Dragă ne-a fost viața/ Până am putut sărută/ Și dacă am bătrânit/ Toate acele m-a urât/ Că viața o lăsai/ La 73 de ani». Comportamentul lui Braicu Toader a fost dictat de propriile motivații. Viața sa s-a rezumat în principal pe satisfacerea nevoilor de bază având o viziune simplistă asupra existenței umane.

Prin natura sa cimitirul este locul în care sunt comemorați morții conform tradiției creștine. Este prin definiție un loc sacru ce a devenit un loc de comemorare veritabil (lieu de memoire) datorită invenției lui Ioan Stan Pătraș de a construi o cruce originală prin intermediul celor 3 arte: poezia populară, pictură și sculptură. Circumstanțele decesului sunt evocate pe cruce, astfel moartea survine în urma accidentelor, a unor cauze meteorologice, a unor boli incurabile, a persecuțiilor regimului comunist, a unui act criminal etc. Analizând circumstanțele morții în strânsă legătură cu credințele spirituale ale săpânțenilor putem observa că moartea este mai aproape de noi decât noi ne imaginăm. Prezența morții la tot pasul accentuează sentimentul de insecuritate trăit zi de zi de unii subiecți ce nu au reușit să-și satisfacă cea de-a doua categorie de nevoie din piramidă lui Maslow: *nevoia de*

securitate și siguranță. Epitafurile ce pot fi corelate acestei categorii de nevoi descriu amenințările mediului în care au trăit defuncții. Epitafurile evocă existența unui mediu relativ instabil ce nu le-a permis satisfacerea nevoii de securitate și siguranță. Exemplific prin următoarele: «Aci eu mă odihnesc/Ileana lui Mihăeș mă numesc/De mică cocoană/De tată am rămas orfană/Mama cu greu m-o crescut/Numai pe mine m-o avut/Și nici la căsătorit/Binele nu l-am găsit/...» sau «Aici eu mă odihnesc/ Stan Marie mă numesc/Cât am fost vie pe lume/Trăit-am mult în văduvie/Cu trei copii lângă mine/Și-a trebuit a lucra/ Cu banii să-mi țin casa ...» sau «Aici eu mă odihnesc/ Și Pop Ion mă numesc/ Cât pe lume am trăit/ Am lucrat și am necăjit/ Car și cai mult am mânat/ La colectivul din sat/Pân-un cancer m-a luat..». Sărăcia, cel de-al Doilea Război Mondial, regimul austro-ungar, reforma agrară a Partidului Comunist ce a presupus colectivizarea și sărăcirea populației, forțarea săpânțenilor de a trece de la religia greco-catolică la cea ortodoxă, mediu familial, toate au reprezentat amenințări externe. Populația a găsit în credința creștină și în tradițiile populare un refugiu.

Cruce din Cimitirul Vesel, Săpânța; foto: Felician Săteanu

Relațiile intra-familiale, relațiile cu comunitatea sunt alte câteva dintre subiectele evocate în epitafuri ce demonstrează dorința defuncților de a-și *satisface nevoile sociale și de iubire*. Faptul că defuncții au dorit să rămână în memoria colectivă prin nevoia de comunicare, socializare, acceptare, prietenie și apartenență la un grup înseamnă că au fost interesați să cultive relații armonioase cu cei din jur. Exemple: « Aici eu mă odihnesc/Todosie Holdiș mă numesc/Ne-a plăcut la a mé casă/A sârvi domnii la masă/Pe Toader căpitanu/Și nepotu doctoru/Le dau o cafea turcească/La mulți ani să trăiască....» sau « Aici eu mă odihnesc/Și Pop Ion mă numesc/Pân-am fost pe lume viu/Gazdă mare am vrut să fiu/Mi-a fost drag a sta la masă/Să fie tot încărcată...». Fiecare defunct a jucat un jol în cadrul comunității, a avut propria sa funcționalitate: a fost erou pe câmpul de luptă, manifestant împotriva comunismului, doctor, dascăl, măcelar, morar, cioban, țesătoare, pădurar etc. Toți au participat la viața comunității ai cărei membri erau, participau la evenimentele sociale de tipul horelor și au simțit necesară satisfacerea nevoii de iubire și afecțiune fie în cuplu, fie din partea celor apropiați. Cei care nu au reușit să își satisfacă aceste nevoi au epitafuri în care este evocată nostalgia că nu au avut copii, că au avut căsătorii nefericite și că moartea tragică le-a curmat viața înainte de a cunoaște iubirea sau de a se căsători. De aceea vom găsi în cimitir un întreg nomenclator al meseriilor. Surpinzător este faptul că Ioan Stan Pătraș a reușit să illustreze faptul că defuncții au dorit să-și satisfacă nevoile de ordin superior 3, 4 și 5.

Astfel foarte mulți săpânțeni au acordat o atenție deosebită *satisfacerii nevoilor de autoestimare*. Sentimentul propriilor valori, stima altora, stima de sine i-au motivat pe parcursul vieții. Exemplu: «Aici eu mă odihnesc/Doctor Scubli mă numesc/...Am fost doctor mult vestit/Vacile le-am doctorit/Și în sat am fost iubit/...». Profesia de veterinar a doctorului Scubli i-a permis să dezvolte relații de prietenie cu sătenii bazate pe respect și profesionalism, faptul că a fost apreciat și stimat ilustrează interesul acestuia de a-și satisfacă nevoile de autoestimare.

Viața satului era puternic înrădăcinată în tradițiile populare iar omul simplu așa cum reiese din epitafuri a ales diferite modalități de a-și satisfacă nevoia de autorealizare în funcție de propriile mijloace. Astfel unii au ales să se autorealizeze acumulând avere pentru a ocupa astfel o poziție bună în ierarhia socială. Exemplu: «Aici eu mă odihnesc/Bodnar Ioan mă numesc/Cât am trăit pe pământ/ Tâmplăria mi-a plăcut/Orice lucru am lucrat/La toții oamenii din sat/Uși și paturi am făcut/La care cum li-o plăcut/Cât am fost mult am lucrat/Două căsuri am gătat/...», sau « ... patru copii am avut/ Pe toți mari i-am crescut/Căsuri la toți am făcut/...». Averea în mediul rural al anilor 1940 - 1980 era dată de numărul de case construite, de suprafața de teren cumpărată, de cirezile de animale. Realizarea unei situații materiale era asociată atunci cu succesul. Exemplu: « Cât pe lume am trăit/Cinci case am construit/Am fost și meșter în sat/Și mulți bani am câștigat/Tot pe masă am numărat...».

Săpânța este situată în zona etnografică Maramureș recunoscută pe plan național prin stilul arhitectural al caselor, prin tehnica de țesere a cergilor. Păstrarea și transmiterea meșteșugurilor a constituit pentru unii defuncți motiv de mândrie și de autorealizare. Tradițiile materiale se transmit pe cale orală din generație în generație iar unii defuncți au contribuit la perpetuarea lor. Exemplu: « Aici eu mă odihnesc/Pop Toader a Tomi mă numesc/Pă lume cât am trăit/Multe case am pregătit/Și pe mulți i-am învățat/ Să fie meșteri în sat/ Am făcut grajduri și șură....» sau « Aici eu mă odihnesc Moldovan Irina mă numesc/Cu cergi la Constanța am plecat/ Acolo moartea m-a aflat...». Meșteșugul și comerțul cu cergi era o activitate înfloritoare, ele deveniseră un brand în țară.

Unii săpânțeni au fost motivați de dorința de a face carieră. Exemplu:« Aici eu mă odihnesc/Și Stan Ion mă numesc/În lume cât m-am aflat/Multă carte am învățat/Și la facultate am dat/Unde am fost și premiat/Inginer am terminat/Bun servicii am căpătat/La Sfatu din Baia Mare/ Am

lucrat la proiectare...». Stan Ion a ales să-și satisfacă nevoia de împlinire și desăvârșire prin intermendiul studiilor universitare. El a obținut o funcție de proiectant la Primăria din Baia Mare. Sentimentul propriei valori l-a impulsionat să facă carieră.

Săpânțenii au conștientizat care le-a fost rostul și rolul în lume, astfel pentru unii copii frumoși și bine educați cărora le-a oferit o situație materială bună sunt motive de autorealizare. Vorbesc de perioada anilor '50 - '89 când responsabilitatea părinților, căsătoria, familia și credințele creștine dictau conștiința individului iar colectivitatea exercita o presiune puternică asupra acestuia, ele fiind și principalele valori în care credeau.

Persoanele religioase ating datorită convingerilor spirituale foarte ușor nivelul 5 în piramida nevoilor lui Maslow acesta fiind cel mai important aspect al vieții lor. Unii săpânțeni au fost motivați să cultive o relație armonioasă cu Dumnezeu prin rugăciune, post, citirea Bibliei, participarea la slujbele religioase. Multe epitafuri evocă viața religioasă a defunctului. Exemplific prin: « Aici eu mă odihnesc/ Și Pop Flore mă numesc.../Că cinci copii eu am avut/Și bine i-am crescut/Dar când o fost duminică/Mi-o plăcut a mă ruga.../» sau « Aici eu mă odihnesc/Turda Anuță mă numesc/În lume cât am trăit/Să mă rog eu am iubit/Dumnezeu m-o dăruit/Cu șase coconi cumiți/Și i-am crescut de omenie/Așa cum mi-o plăcut mie/Și acum îi las pe toți/Pe copii și pe nepoți», «Cât am trăit eu pe lume/Am fost Gavrilă lui Sivule/Cât am fost în lume mé/Duminica la biserică mie îmi plăc/Ș-am fost și eu ales/În comitetu bisericesc.....». Nu lipsesc astfel din cimitir picturi ce redau momentele de rugăciune, icoanei Maicii Domnului sau sunt sculptate motive zoomorfe cum ar fi porumbelul ce reprezintă singura pasăre în care Satana nu se poate preschimba și care poate duce Sfânta Împărăție prin ciocul său, unui copil în lumea de dincolo. Ioan Stan Pătraș a manifestat un interes deosebit pentru detaliile religioase, de aceea cimitirul are și o sursă metafizică. Este ceea ce spunea și Iisus : «Căutați întâi Împărăția Cerurilor și toate celelalte vi se vor da pe deasupra». Astfel moartea este considerată de unii săpânțeni o binecuvântare și doar separare temporară de cei dragi. Aceștia sunt cei care au înțeles morala creștină și care s-au pregătit pentru a câștiga viața veșnică.

Cimitirul Vesel nu este numai unul de factură psihologică ci și filosofică. La finalul vieții mulți au ajuns la concluzia ca tot ce i-a animat în viață: acumularea averilor, petrecerile și obținerea statutului social, toate au fost numai deșertăciuni. Profilul spiritual al săpânțenilor este structurat pe următoarele coordonate: Omul -Timpul și Dumnezeu. Necrologul de pe cruce prezintă omul, timpul are două dimensiuni, una climaterică și una religioasă iar Dumnezeu este omniprezent. Locuitorii satului au acceptat ideea lui Pătraș de a le comemora moartea și viața în această manieră din dorința de a partaja împreună un set de valori morale cum ar fi: adevărul, dreptatea, credința creștină, etosul pentru muncă etc. Astfel fiecare defunct contribuie la construirea unei identități colective, el se identifică cu mediul natural de populare pe care ulterior l-a modelat conform propriilor credințe și practici materiale sau imateriale.